

วิถีไต่ปีแด : การดำรงภูมิปัญญาพื้นบ้าน สืบสานวัฒนธรรมชุมชน ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

Tok Bidan's way of life: the preservation of folk wisdom
and community culture in areas
of deep south provinces, Thailand. ”

อดิศร ศักดิ์สูง (Adisorn Saksoong)¹
เปรมสิรี ชวนไชยสิทธิ์ (Premsiree Chaunchaiyasit)²

บทคัดย่อ

การวิจัย เรื่อง วิถีไต่ปีแด : การดำรงภูมิปัญญาพื้นบ้านสืบสานวัฒนธรรมชุมชน บริเวณสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ฉบับนี้ เป็นการศึกษาไต่ปีแด (ผดุงกรรมพื้นบ้าน) ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันได้แก่ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ในประเด็นวิถีชีวิต การดำรงภูมิปัญญา และแนวทางในการอนุรักษ์พัฒนาในฐานะผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการศึกษาพบว่า ไต่ปีแด คือ ผดุงกรรมโบราณ (หมอดำแย) ที่มีบทบาทในกระบวนการตั้งครม และคลอดบุตรของสตรีไทยมุสลิมในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในพิธีกรรม “แนנג” ที่เกี่ยวเนื่องกับจิตวิญญาณ การบริหารและเกื้อหนุนชุมชนพื้นบ้าน ตามจารีตประเพณีการเกิดของชาวไทยมุสลิม การไต่ปีแด เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในประเพณีท้องถิ่นอีกทั้งด้วยลักษณะเด่นของไต่ปีแด คือ ต้องเป็นสตรีที่มีคุณลักษณะเฉพาะ และสืบทอดคุณสมบัตินี้ในกลุ่มตระกูลไต่ปีแดจึงมีสถานภาพทางสังคมสูง และเป็นที่ยอมรับในชุมชน หมู่บ้าน

ไต่ปีแดยังมีความสำคัญในแง่การดำรง และสืบสานภูมิปัญญาของท้องถิ่น

¹รองศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000, อีเมล : tuktick2014@gmail.com

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี 94000, อีเมล : premsiree@gmail.com

เพราะบทบาทตามจารีตในประเพณีการเกิดยังเป็นที่นิยมแพร่หลายมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าปัจจุบันการสาธารณสุขสมัยใหม่กระบวนการตั้งครรภ์และคลอดจะได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายก็ตามแต่บทบาทโตะปีแด ก็ยังมีคุณค่าโดยมีการนำมาปรับให้เข้ากับสาธารณสุขสมัยใหม่ได้อย่างสอดคล้อง

ในการอนุรักษ์โตะปีแดในฐานะผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องบูรณาการความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ชาวมุสลิม และผู้นำชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นภาครัฐและเอกชน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวหากดำเนินการอย่างมีเป้าหมายก็ทำให้โตะปีแดสามารถดำรงอยู่คู่กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : โตะปีแด, ภูมิปัญญาพื้นบ้าน, สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

Abstract

The research titled “Tok Bidan’ s way of life: the preservation of folk wisdom and community culture in areas of deep south provinces, Thailand.” aims to examine traditional birth attendants or midwives in Thailand deep south provinces; Pattani, Yala, and Narathiwat regarding their way of life and the preservation of folk wisdom issues as well as approaches to maintain and enhance the roles of Tok Bidan as a group of people who preserve and enhance indigenous knowledge.

This study found that Tok Bidan are traditional midwives who have significant roles during the time of pregnancy and delivery of Thai-Malayu women in many villages. On the one hand, these women play a key role in local rituals related to spiritual, nursing, and folk medicine. According to Islamic birth ceremony, Tok Bidan is an important person in this ceremony. Also, those who are Tok Bidan have to have special characteristics and status quo in villages, and are accepted from people in their community.

Moreover, Tok Bidan are a group of people who maintain indigenous knowledge. Although modern medical knowledge about pregnancy and delivery becomes more and more popular, Tok Bidan’s roles are still remained

and are adapted with modern medical knowledge.

In terms of preservation and development the roles of Tok Bidan as people who maintain local wisdom, it needs collaborations from various organizations, in particular, villagers and institutions both private and government institutions. If these collaborations have direct and concrete goals, Tok Bidan's wisdom can survive in the modern world.

Keywords : Tok bidan, Folk wisdom, Deep south provinces

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โตะปีแด เป็นภาษามลายูท้องถิ่นของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือปัตตานี ยะลา นราธิวาส หมายถึงหมอตำแยหรือผดุงครรภ์โบราณ ซึ่งบุคคลที่มีความชำนาญในการดูแลรักษา หญิงตั้งครรภ์จนถึงหลังคลอดโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมา นอกจากนี้ยังมีบทบาทในพิธีกรรมแน่ง ที่เกี่ยวเนื่องกับประเพณีการเกิดของท้องถิ่น โตะปีแดจึงมีสถานภาพทางสังคมสูง เป็นที่ยอมรับ ทั้งเคารพ ศรัทธา จากผู้คนในชุมชนมาตลอด สำหรับในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ปัจจุบัน แม้ยังมีผู้ดำรงอาชีพโตะปีแดอยู่ แต่กลับลดจำนวนลงอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากขาดความต่อเนื่องในการสืบทอดอาชีพ พร้อม ๆ กับการเข้าถึงของบริการสาธารณสุขสมัยใหม่จากภาครัฐ และค่านิยมของผู้คนที่ทำให้หญิงมีครรภ์หันมาใช้บริการจากสถานอนามัย และโรงพยาบาลมากขึ้น หลายพื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โตะปีแดเริ่มสูญหาย จนทำให้พิธีกรรมและ ภูมิปัญญาดั้งเดิมหมดความสำคัญไป การศึกษาในครั้งนี้จึงมุ่งเน้น การเข้าใจวิถีและการดำรงภูมิปัญญาโตะปีแดเอาไว้ ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถี ของโตะปีแดในสามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. เพื่อศึกษาการดำรงภูมิปัญญาของโตะปีแดในสามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
3. เพื่อเสนอแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาของโตะปีแดในสามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาไ้ปะบิแด ที่อาศัยอยู่ใน จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือปัตตานี ยะลา นราธิวาส

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยเรื่อง “วิถีไ้ปะบิแด: การดำรงภูมิปัญญาพื้นบ้าน สืบสานวัฒนธรรม ชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ได้กำหนดเนื้อหาไว้ดังต่อไปนี้

1. วิถีไ้ปะบิแดในสามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. การดำรงภูมิปัญญาของไ้ปะบิแดในจังหวัดชายแดนภาคใต้
3. แนวทางในการสืบสานภูมิไ้ปะบิแดในสามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ประโยชน์ในเชิงวิชาการ ผลการศึกษาทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับไ้ปะบิแด ในแง่ วิถีชีวิต บทบาทและสถานภาพ และภูมิปัญญาซึ่งจะเป็นข้อมูลที่ใช้ค้นคว้าใน ประเด็นที่หลากหลายและลึกซึ้ง
2. ประโยชน์ในเชิงวัฒนธรรม ผลการศึกษาจะเป็นแนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรม พื้นบ้าน การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของไ้ปะบิแดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
3. ประโยชน์ต่อชุมชน ผลการศึกษาจะเป็นแนวในการนำไปประยุกต์กับการสาธารณสุข สมัยใหม่ อีกทั้ง หน่วยงานของเอกชนและของภาครัฐที่ดำเนินงานเกี่ยวกับท้องถิ่น สามารถนำองค์ความรู้ เป็นแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาไ้ปะบิแดให้เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอยู่คู่กับชุมชนและท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน

นิยามศัพท์เฉพาะ

ไ้ปะบิแด เป็นภาษามลายูถิ่น หมายถึง หมอตำแย หรือผดุงครรภ์โบราณ ซึ่งเป็นผู้หญิงมุสลิมที่มีความรู้ความสามารถในการดูแลรักษาหญิงตั้งครรภ์จนหลังคลอด โดยภูมิปัญญาที่เคยปฏิบัติมา

ภูมิปัญญาพื้นบ้าน หมายถึง พื้นความรู้ ความสามารถ ความรอบรู้ของชาวบ้าน ที่เรียนรู้และสืบทอดกันมา จากประสบการณ์ของตนเองหรือการสืบทอดความรู้ที่ สละมต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น

การสืบสานวัฒนธรรมชุมชน หมายถึง การดำรงรักษา การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยปรับประยุกต์ให้ทันสมัย ผสมผสานกับความรู้ภูมิปัญญาสากลหรือจากที่อื่นและการปลูกฝัง ประสบการณ์จากบรรพบุรุษ

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หมายถึง บริเวณจังหวัด ปัตตานี ยะลา นราธิวาส ของประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง วิธีใต้ปีแด : การดำรงภูมิปัญญาพื้นบ้าน สืบสานวัฒนธรรมชุมชนในสามจังหวัด ชายแดนภาคใต้ ผู้ศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษาจึงได้ดำเนินการศึกษาตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลดังนี้

1.1 แหล่งข้อมูลเอกสารโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาจาก

1.1.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับใต้ปีแด

1.1.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำรงภูมิปัญญาและการสืบสานวัฒนธรรม

1.2 การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับใต้ปีแด โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ด้วยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ และถ่ายภาพประกอบตามขั้นตอน ดังนี้

1.2.1 การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลคัดเลือกจากกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1) กลุ่มใต้ปีแด โดยการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของใต้ปีแดรวมทั้งปัญหาที่เกิดกับการดำรงอยู่ของใต้ปีแดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้น จึงกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างตามขั้นตอนอย่างง่าย คือจังหวัดละ 1 คนเป็นอย่างน้อย มาสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเป็นรายบุคคล ส่วนเกณฑ์คัดเลือกใต้ปีแด คือ ต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำครรึกไม่ต่ำกว่า 10 ปี

2) ผู้ที่ใช้บริการจากโตะปีแด โดยเลือกหญิงชาวไทยมุสลิม ผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับผู้ใช้บริการ ที่อาศัยอยู่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

3) กลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการดำรงภูมิปัญญาโตะปีแด โดยสัมภาษณ์ จากตัวแทนของภาครัฐ เช่น จากโรงพยาบาล จากหน่วยงานในชุมชน

1.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยใช้วิธีการสำรวจ และศึกษาข้อมูลเอกสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาจากแหล่งเอกสารต่าง ๆ แล้วสรุปข้อมูลจากเอกสารเหล่านั้น โดยการจดบันทึกหรือถ่ายเอกสารตามความเหมาะสม

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยดำเนินการตามลำดับดังนี้

2.1) สัมภาษณ์ผู้บอกข้อมูลตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในแหล่งพื้นที่ที่กำหนดไว้

2.2) สัมภาษณ์ผู้บอกข้อมูลตามข้อเกณฑ์ที่ตั้งไว้ โดยสัมภาษณ์เจาะลึกตามประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหา แล้วบันทึกในเครื่องบันทึกเสียงหรือจดบันทึกตามที่เห็นเหมาะสม

2.3) ข้อมูลจากการสังเกตวิถีชีวิตโตะปีแดและถ่ายภาพประกอบรวมทั้งการสังเกตจากภาคสนาม พร้อมทั้งเก็บภาพที่เกี่ยวกับวิถีโตะปีแดเท่าที่เห็นควร

2. วิธิดำเนินการจัดการกับข้อมูล ถอดความข้อมูลที่บันทึกไว้ในแถบบันทึกเสียงโดยวิธีสรุปใจความสำคัญ โดยนำข้อมูลทั้งหมดที่เก็บรวบรวมได้ทั้งจากเอกสารและภาคสนามมาตรวจสอบความถูกต้องและสมบูรณ์ และนำข้อมูลที่ได้ตรวจสอบสมบูรณ์แล้วมาวิเคราะห์ ศึกษาตามประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหา

3. การนำเสนอผลการวิจัยนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์

การทบทวนวรรณกรรม

1. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับโตะปีแด

1.1 วิถีโตะปีแด โตะปีแด หมายถึง ผดุงครรภ์โบราณหรือหมอดำแย เป็นบุคคลที่มีหน้าที่เกี่ยวกับประเพณีการเกิดของชาวไทยมุสลิม ตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์จนถึงหลังคลอด การเข้าสู่อาชีพหรือการเป็นโตะปีแดนั้น มักเกิดจากการสืบทอดจากบรรพบุรุษ คือจากทวด จากยาย และจากแม่ที่เป็นโตะปีแดมาก่อน ทั้งสืบทอดอยู่

ภายในกลุ่มตระกูล บทบาทโตะปีแดนอกจากการทำคลอดแล้วยังช่วยรักษาอาการเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยให้กับชาวบ้าน เช่น การปวดเมื่อย อัมพฤกษ์ ได้ ในสังคมของชาวมุสลิมโตะปีแดจึงมีความสำคัญมาก เพราะมีไข้เพียงผู้ที่มีหน้าที่ทำคลอดเท่านั้น แต่เป็นบุคคลสาธารณะที่ทุกคนรู้จักเคารพนับถือ (ดารณี อ่อนชมจันทร์, 2546 : 45) ส่วนใหญ่ “โตะปีแด” มักอายุประมาณ 40 ปีขึ้นไป เป็นบุคคลที่ชาวมุสลิมยกย่องให้เป็นผู้ดูแลด้านสุขภาพอนามัยแม่และเด็กในชุมชน ตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์ ทำคลอด จนหลังคลอด โดยบางคนทำคลอดตั้งแต่รุ่นแม่จนถึงรุ่นลูกและรุ่นหลาน ดังนั้น ในแต่ละชุมชน โตะปีแดจึงมีไข้เพียงผู้ที่มีหน้าที่ทำคลอดเท่านั้น แต่เป็นบุคคลสาธารณะที่ทุกคนรู้จัก เคารพนับถือนอกจากนี้โตะปีแดยังให้การดูแลรักษาอาการเจ็บป่วยต่างๆ ด้วยยาสมุนไพร การนวด หรือพิธีกรรมตามระบบความคิดความเชื่อของชาวมุสลิมที่พระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้ประทานให้มีบทบาทหน้าที่ดังกล่าว (ดารณี อ่อนชมจันทร์ และคณะ, 2550 : 34)

1.2 ภูมิปัญญาโตะปีแด จากการศึกษาของขวัญชัย เกิดบางบอน พบว่าโตะปีแด มีบทบาทสำคัญตั้งแต่ในช่วงตั้งครรภ์จนกระทั่งหลังคลอด โดยมีบทบาทที่สำคัญ คือ การคัดกรองการทำคลอด การดูแลหลังคลอด โดยหมอต๋ามแย้มมิ่งค์ความรู้ ความรู้เกี่ยวกับการตั้งครรภ์ การดูแลครรภ์ การสืบทอดหรือบอกความรู้ในส่วนใหญ่มักสอนกันเฉพาะหมู่เครือญาติ นอกจากนี้โตะปีแดก็มีภูมิปัญญาในการบิบนวด การรักษาโดยใช้สมุนไพร (ขวัญชัย เกิดบางบอน, 2542 : 178) เช่นเดียวกับการศึกษาของ ดารณี อ่อนชมจันทร์ ที่พบว่า คุณค่าของการเป็นโตะปีแดเป็นความรับผิดชอบและหน้าที่ในการช่วยเหลือในการคลอดจนถึงหลังคลอด เหมือนเป็นพันธะสัญญาที่โตะปีแดจะมีหน้าที่ในการดูแลมารดา ก่อนคลอด อย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งคลอด และหลังคลอด นอกจากนี้ตลอดช่วงของการตั้งครรภ์และหลังคลอด จะมีพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อของชุมชน หรือพิธี “แนง” เพื่อให้คลอดง่ายและเกิดสิริมงคลแก่ทารก (ดารณี อ่อนชมจันทร์ และคณะ, 2550 : 40) ส่วนการศึกษาของ กิตติและคณะ พบว่า การคลอดกับผดุงครรภ์โบราณตามหลักศาสนาอิสลามโตะปีแดมีบทบาทสำคัญต่อการดูแลภาวะคลอดของหญิงตั้งครรภ์ในเขตชนบท องค์ความรู้อาชีพหมอต๋ามแย้มสืบทอดจากบรรพบุรุษทางแม่และเคยผ่านการอบรมผดุงครรภ์จากหน่วยงานภาครัฐในการดูแลสุขภาพหญิงตั้งครรภ์และทารก ในระยะตั้งครรภ์โตะปีแดดูแลหญิงมีครรภ์โดยการตรวจครรภ์ นวดเพื่อผ่อนคลายและนวด

ท้องเพื่อให้เด็กอยู่ในท่าปกติ แนะนำให้กินอาหารที่เป็นสมุนไพรบำรุงครรภ์ทำให้คลอดง่าย ระยะคลอดไต่ปีแดจะเน้นการทำความสะอาดบริเวณช่องคลอด ตรวจการเปิดปากมดลูก ทำคลอดโดยการใส่สมุนไพรช่วยป้องกันฝีเย็บขาด ตัดสายสะดือทารกและทำพิธีฝังรก ระยะหลังคลอดไต่ปีแดจะให้หญิงหลังคลอดอยู่ไฟเพื่อให้มดลูกเข้าอู่เร็วขึ้น ทั้งแนะนำการดูแลตนเองหลังคลอดโดยเฉพาะการใส่สมุนไพรขับน้ำคาวปลา บำรุงครรภ์เร่งน้ำนม ส่วนทารก ไต่ปีแดจะทำพิธีไม่ให้ผีทำร้ายเด็ก, ใช้สมุนไพรรักษาสะดือเด็กให้แห้งช่วยป้องกันผื่นคัน จะเป็นการทำคลอด หลังคลอดจะแนะนำการใส่สมุนไพรเร่งน้ำนม และดูแลทารกไม่ให้เจ็บไข้ได้ป่วย (ขวัญชัย เกิดบางบอน, 2542 : 179)

2. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการดำรงและการสืบสานภูมิปัญญาไต่ปีแด

2.1 การดำรงอยู่ของไต่ปีแด จากการศึกษาของขวัญชัย เกิดบางบอน พบว่า สถานภาพของไต่ปีแด หรือผดุงครรภ์โบราณในปัจจุบัน ยังเป็นอาชีพที่ได้รับความนิยมในท้องถิ่น แม้ว่าการสาธารณสุขสมัยใหม่จะมีบทบาทสูง ทั้งนี้เป็นผลมาจาก อิทธิพลของเครือข่ายทางสังคม บุคคลใกล้ชิด ความเชื่อของชุมชนเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในขณะคลอด ทำให้รู้สึกความสะดวกในการรับบริการ นอกจากนี้วิธีการให้บริการของผดุงครรภ์โบราณ และความเชื่อมั่นในประสบการณ์และความสามารถของผดุงครรภ์โบราณค่าใช้จ่ายในการคลอดการคลอด (ขวัญชัย เกิดบางบอน, 2542 : 78) เช่นเดียวกับการศึกษาของ อนันต์ สู่โสมานและคณะ พบว่ามีปัจจัยหลายประการที่ส่งผลให้ไต่ปีแด หรือผดุงครรภ์โบราณดำรงบทบาทอยู่ได้ คือปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม พบว่าสาเหตุหลักที่ชาวไทยมุสลิม ไม่ไปใช้บริการที่โรงพยาบาลเนื่องจากเจ้าหน้าที่ขาดความเข้าใจและไม่เคารพวัฒนธรรมท้องถิ่นปัจจัยทางด้านระบบบริการของผดุงครรภ์โบราณ จากการที่ชาวบ้านยอมรับความสามารถของผดุงครรภ์โบราณที่ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้สั่งสมประสบการณ์จากบรรพบุรุษมานาน รูปแบบการบริการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน (อนันต์ สู่โสมานและคณะ, 2535 : 113)

2.2 การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการศึกษาของสุน พรบัณฑิต พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นใน การดูแลสุขภาพตนเองในภาวะปกติ ชุมชนมุสลิมใช้ชีวิตอยู่ภายใต้หลักการของศาสนาภายใต้ความศรัทธาของพระเจ้าองค์เดียว ปฏิบัติ

ตามคำสั่งสอนของศาสนาอิสลามโดยเคร่งครัด ซึ่งบทบัญญัติต่าง ๆ เหล่านี้ส่งเสริมการดูแลสุขภาพตนเองด้านส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรค ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพตนเองเมื่อเกิดภาวะเจ็บป่วย ได้แก่ การต่อกระดูก การรักษาไข้เลือดด้วยสมุนไพร การรักษาอาการอัมพฤกษ์อัมพาตด้วยการนวด การรักษาอาการชักด้วยสมุนไพร การรักษาผิวหนังด้วยสมุนไพร การรักษาอาการปวดฟันด้วยเวทมนต์ การดูแลก่อนคลอด การคลอดกับผดุงครรภ์โบราณ โดยภูมิปัญญาในการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรคได้รับการถ่ายทอดจากการปฏิบัติตามบทบัญญัติทางศาสนาที่เคร่งครัด สำหรับผู้ให้การรักษา (หมอพื้นบ้าน) ในแต่ละประเภทได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญามาจากลักษณะเดียวหรือหลายลักษณะร่วมกัน อันได้แก่ การถ่ายทอดโดยการปฏิบัติสืบทอดกันมาจากรบรรพบุรุษโดยการเป็นผู้ช่วยและพัฒนาขึ้นมาสู่การเป็นหมอพื้นบ้าน การเรียนรู้ด้วยตนเองภายใต้จิตสำนึก (สุรน พรมบัณฑิต, 2550 : 67) ในการศึกษาของ โรงพยาบาลยะรังและเครือข่ายบริการสุขภาพอำเภอยะรัง พบว่าประชาชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้มีความศรัทธา ความเคารพ ความเชื่อต่อโตะบีแดทำให้มีอัตลักษณ์พิธีกรรมการดำรงคงไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาพื้นบ้านคงอยู่ชุมชนสืบไป แต่จากสถานการณ์ปัจจุบันหญิงตั้งครรภ์เข้าถึงระบบบริการสาธารณสุขของสถานบริการสาธารณสุขของรัฐมากขึ้น ส่งผลให้บทบาทของโตะบีแดปรับเปลี่ยนบทบาทเดิมเป็นผู้ทำคลอด มีบทบาทดูแลก่อนคลอด และดูแลหลังคลอดแทน โตะบีแดทุกคนจะให้ความสำคัญให้หญิงตั้งครรภ์มารับบริการการคลอดที่โรงพยาบาล โดยจะมีส่วนร่วมในการนำส่งหญิงตั้งครรภ์ใกล้คลอดด้วยตนเองทุกครั้ง (โรงพยาบาลยะรังและเครือข่ายบริการสุขภาพอำเภอยะรัง, 2554 : 35)

ผลการวิจัย

ในการศึกษาเรื่องวิถีโตะบีแด : การดำรงภูมิปัญญาพื้นบ้านสืบสานวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยขอเสนอผลการศึกษาดังนี้ ประเด็นต่อไปนี้

1. วิถีของโตะบีแด

1.1 .การเข้าสู่อาชีพโตะบีแด

ในสังคมชาวไทยมุสลิม บริเวณสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ะบีแดส่วนใหญ่ มักเป็นหญิงวัยกลางคนขึ้นไป การเข้าสู่อาชีพได้ะบีแดนั้นส่วนใหญ่เป็นการสืบทอดกันในกลุ่มตระกูล โดยเน้นการสืบทอดโดยตรงจากแม่ที่เคยเป็นได้ะบีแดมาก่อน ดังคำบอกเล่าของ สิตีพาตีเมาะ สะนิ ได้ะบีแดในพื้นที่จังหวัดยะลา ว่า “การเป็นได้ะบีแดมีตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายายมาแล้วเป็นการสืบทอดสู่รุ่นต่อรุ่น พอรุ่นหลังตกอยู่กับพี่สาวของเมาะ เมื่อ 7 ปีก่อนปัจจุบัน พี่เสียชีวิตไปแล้วหลังจากพี่สาวเสียชีวิตไปเมาะก็ทำต่อ” (สิตีพาตีเมาะ สะนิ (ผู้ให้สัมภาษณ์) เปรมสิรี ขวนไชยสิทธิ์ (ผู้สัมภาษณ์) ที่บ้านเลขที่ 6/2 หมู่ 1 ตำบลจะกระ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2559) โดยบุคคลที่จะประกอบอาชีพอาชีพได้ะบีแดได้ จะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถพิเศษ มีประสบการณ์ในการรักษาโรคต่าง ๆ อาทิ บางคนก็มีความสามารถการนวดรักษาโรค ดังคำบอกเล่าของ เจ๊ะมือเลาะ หะสะนิ ได้ะบีแดที่จังหวัดนราธิวาส ว่า “ในอดีตที่ผ่านมาเมาะเป็นหมอนวดคน ชาวบ้านรู้จักเมาะในนามของหมอนวดเพราะเมาะมีชื่อเสียง” (เจ๊ะมือเลาะ หะสะนิ (ผู้ให้สัมภาษณ์) อติศร ศักดิ์สูง (ผู้สัมภาษณ์) ที่บ้านเลขที่ 88 หมู่ 3 ตำบลตะปอเยาะ ยิงอ จังหวัดนราธิวาส. เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2559.) ส่วนรอบียะ มะนังชายา ได้ะบีแดในพื้นที่จังหวัดยะลา ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีความสามารถในการรักษาโรคภัยต่าง ๆ ดังคำบอกเล่าว่า “ตอนแรกบอกง่าย ๆ เลย กะ(คำแทนตัวเองของหญิงมุสลิมอาวูโล) ไม่ชอบการเป็นได้ะบีแดในตัวของตน แต่ชาวบ้านคนนั้นก็บอกว่ากะยะทำได้ กะ เอะ (สามารถใช้) สมุนไพรได้ แต่กะก็ยืนยันคำเดิมว่าไม่อยากเป็นได้ะบีแด ต่อมาเมื่อครอบครัวให้กะสืบทอดเป็นได้ะบีแดแทนแม่ ก็ตกลงเป็นหมอได้ะบีแดในวันนั้น” (รอบียะ มะนังชายา (ผู้ให้สัมภาษณ์) เปรมสิรี ขวนไชยสิทธิ์ (ผู้สัมภาษณ์) ที่บ้านเลขที่ 19 หมู่ 1 ตำบลจะกระ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา. เมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2559.) นอกจากนี้ การเข้าสู่อาชีพยังขึ้นอยู่กับความเชื่อท้องถิ่น คือ ผู้ที่จะเป็นได้ะบีแดได้ก็คือถูกคัดเลือกจากพระเจ้า ดังคำบอกเล่าของ รอภิเยาะ สะนิ ได้ะบีแดในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ว่า “การที่จะเป็นได้ะบีแดไม่ใช่ได้เป็นกันทุกคน มันเป็นการที่ถูกเลือกโดยพระเจ้า ทรงให้คน ๆ นั้นถูกเป็นได้ะบีแด” (รอภิเยาะ สะนิ (ผู้ให้สัมภาษณ์) เปรมสิรี ขวนไชยสิทธิ์ (ผู้สัมภาษณ์) ที่บ้านเลขที่ 100/1 หมู่ที่ 4 ตำบลสะก่า อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี. เมื่อวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2559.)

ในแง่มุมของวิถีชีวิต โตะปีแดส่วนใหญ่ มีพื้นฐานชีวิตในครอบครัวของเกษตรกร ประกอบอาชีพทำสวนยาง สวนผลไม้ ทำไร่ การประมง บางคนก็ค้าขาย เล็กๆ น้อยๆ บางคนก็รับจ้างทั่วไป พร้อมๆกับการเป็นผดุงครรภ์โบราณ หรือ โตะปีแดตามไปด้วย วิถีชีวิตของโตะปีแดโดยรวมจึงค่อนข้างเรียบง่ายเช่นเดียวกับครอบครัวของหญิงมุสลิมชาวชนบทโดยทั่วไป ดังคำบอกเล่าของ เจ๊ะบีเดาะ ดือราเซะ โตะปีแดที่จังหวัดนราธิวาสว่า “แม่เลี้ยงดูครอบครัวโดยช่วยสามี รับจ้างกรีดยาง ช่วงว่างจากกรีด ยางก็รับจ้างและทำกระเป๋ากับย่านลิเภา” (เจ๊ะบีเดาะ ดือราเซะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อติศร ศักดิ์สูง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 152 หมู่ 4 ตำบลตะปอเยาะ อำเภออิงอ จังหวัดนราธิวาส. เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ.2559.)

อย่างไรก็ตามเนื่องจากโตะปีแดมีบทบาทสำคัญในประเพณีการเกิดของชาวชุมชน เป็นบุคคลที่กำหนดชะตาชีวิตของหญิงตั้งครรภ์และทารก ทั้งเป็นคุณลักษณะเฉพาะที่บางคนจะปฏิบัติได้ โตะปีแดมาจึงมีสถานภาพทางสังคมสูง เป็นที่รักและศรัทธาของชาวชุมชนอย่างกว้างขวาง บางชุมชนยังนับถือเสมือนแม่ ผู้คนส่วนใหญ่จึงมักเรียกว่า “แม่หรือ แม่ะ”(หมายถึงแม่) หรือ แม่ะบีเดาะตลอด ดังคำบอกเล่าของ โตะปีแด เจ๊ะมือเลาะ หะสะนิ โตะปีแดในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ว่า “เด็กในหมู่บ้านนี้เกือบทุกคน แม่ะเป็นคนทำคลอดมากับมือทั้งนั้น และทุกคนที่แม่ะทำคลอด ก็ จะเรียกแม่ะว่า ” แม่ะ” คนไหนที่เรียกฉันว่าแม่ะ” (เจ๊ะมือเลาะ หะสะนิ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อติศร ศักดิ์สูง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 88 หมู่ 3 ตำบลตะปอเยาะ อำเภอ จังหวัดนราธิวาส. เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2559.) ผู้ประกอบอาชีพโตะปีแด จึงมีความภาคภูมิใจในบทบาทของตนเองมาก ดังสะท้อนจากคำบอกเล่าของ เจ๊ะบีเดาะ ดือราเซะ โตะปีแดในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ว่า “การที่คนอยากเป็นโตะปีแดไม่ใช่ ง่ายและไม่ได้เป็นกันทุกคนถึงแม้ว่าจะเป็นสายเลือดเดียวกันก็ตาม เป็นสิ่งที่เขา มาเองและจะให้เขาเป็นถ้าคน ๆ นั้นถูกเลือกให้เป็นโตะปีแด” (เจ๊ะบีเดาะ ดือราเซะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อติศร ศักดิ์สูง (ผู้สัมภาษณ์). บ้านเลขที่ 152 หมู่ 4 ตำบลตะปอเยาะ อำเภออิงอ จังหวัดนราธิวาส. เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ.2559.) เช่นเดียวกับคำบอกเล่าของนาดียะห์ หัสมา พยาบาลวิชาชีพ ในจังหวัดปัตตานี ที่ได้สะท้อนการรับรู้ของผู้คนในท้องถิ่นเกี่ยวกับสถานภาพของโตะปีแด ว่า “ชาวบ้านพูดเหมือนกัน ว่า โตะปีแด เขาเป็นคนถูกเลือกให้เป็น เพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันถ้าเขาไม่ ช่วยแล้วใครจะช่วย โตะปีแดไม่ใช่เป็นได้ทุกคนสิ่งใดที่พระเจ้าให้เราเราต้องรับอีก

อย่างการช่วยคนได้บุญทั้งชาตินี้และชาติหน้า” (นาตียะห์ หัสมา พยาบาลวิชาชีพ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อติศร ศักดิ์สูง (ผู้สัมภาษณ์). ที่โรงพยาบาลศูนย์ อำเภอมือง จังหวัดปัตตานี. เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2559.)

2. ภูมิปัญญาโต๊ะบีแด

นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โต๊ะบีแดหรือผดุงครรภ์โบราณ มีบทบาทและความสำคัญยิ่งต่อวิถีชีวิตชาวชุมชนโดยเฉพาะครั้งที่สถานบริการสาธารณสุขของรัฐกระจายไม่ถึงทุกพื้นที่ อีกทั้งจำนวนของโรงพยาบาลรัฐก็มีไม่มากพอ การคมนาคมในชนบทก็ไม่สะดวก ดังนั้นที่พึ่งของชาวชุมชนในการคลอดบุตร จึงตกอยู่กับโต๊ะบีแด ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่ดูแลสุขภาพด้านอนามัยของแม่และเด็กตั้งแต่คลอดจนถึงหลังคลอด โดยใช้ภูมิปัญญาที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ ขั้นตอนดูแลจะเริ่มตั้งแต่การฝากครรภ์โดยโต๊ะบีแดก็จะมีวิธีการตรวจครรภ์โดยลูบไล่ที่ท้อง ดังที่เจ๊ะบีเดาะ ดือราเซะ โต๊ะบีแดในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ได้เล่าว่า “ผู้หญิงที่เพิ่งตั้งครรภ์แรกก็มาฝากครรภ์ให้กับแม่เพื่ออยากทราบว่าตนตั้งครรภ์ได้กี่เดือนแล้ว เพราะสมัยก่อนสัมผัสด้วยมือก็รู้ว่าอะไรคืออะไร หลังจากแม่ (หรือ เมาะ หมายถึง แม่) ได้จับท้องเล่น ต้องเสร็จ แม่ก็จะอบรมบรรดาผู้ตั้งครรภ์ทั้งหลายว่าตั้งครรภ์แรกจะต้องหลีกเลี่ยงพร้อมคำแนะนำในการปฏิบัติตนเช่นไร” (เจ๊ะบีเดาะ ดือราเซะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อติศร ศักดิ์สูง (ผู้สัมภาษณ์). บ้านเลขที่ 152 หมู่ 4 ตำบลตะปอเยาะ อำเภอยิ่งอ จังหวัดนราธิวาส. เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2559.) สำหรับขั้นตอนในการฝากครรภ์ ผู้รับบริการจะต้องเตรียมข้าวของต่างๆ ที่ใช้ในพิธีกรรม ดังคำบอกเล่าของรอกีเยาะ สะนิ ผู้เคยใช้บริการจากโต๊ะบีแดว่า “การฝากครรภ์ทำในช่วงช่วงอายุครรภ์ 7 โดยมีพิธี และคนท้องต้องเตรียมข้าวของต่างๆ มา เช่นด้ายสีขาวยาวประมาณ 15 เซนติเมตรผ้าใส่ร่งผู้หญิง 1 ผืนข้าวสาร 1 กิโลกรัมเงิน 100 บาทไก่ 1 ตัวข้าวเหนียวมี 3 สี สีขาว เหลือง แดง.หมวก 7 ลูกไข่ 7 ใบ...ทั้งหมดนี้จะต้องนำมาฝากให้กับโต๊ะบีแดหลังจากที่โต๊ะบีแด ทำพิธีเรียบร้อยแล้วโต๊ะบีแด ก็จะให้คนท้องกินข้าวเหนียวขาว แดง เหลือง” (รอกีเยาะ สะนิ (ผู้ให้สัมภาษณ์). เปรมสิริ ชวนไชยสิทธิ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 100/1 หมู่ที่ 4 ตำบลสะก่า อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี. เมื่อวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2559.)

เมื่อครบกำหนดคลอด ในอดีตบริเวณสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มารดาส่วนใหญ่มักจะทำคลอดที่บ้านโดยโตะปีแดจะดำเนินขั้นตอนต่างๆ ทั้งการเตรียมการคลอด การทำคลอด ด้วยภูมิปัญญาดั้งเดิม ดังคำบอกเล่าของเจ๊ะบีเดาะ ดือราเซะ โตะปีแดในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ว่า “ในช่วง 20 ปีก่อนชาวบ้านตะปอเยาะ ไม่นิยมคลอดที่โรงพยาบาลชาวบ้านนิยมคลอดที่บ้านเพราะสะดวกเจ็บตอนไหนแคไปเรียกแม่มากก็ทำคลอดที่บ้าน คนเจ็บท้องตอนที่เจ็บแม่อีกจะเอากล้วย 5-7 ลูกให้กินแม่อีกจะอ่านคาถาให้กล้วยเพื่อให้บรรเทา เจ็บปวดและเป็นยาในการคลอดง่ายด้วย แม่กล่าวว่าบางคนกลัวที่แม่อำไม่หมด 2 ลูกก็เหมือนว่าลูกจะออกแล้วแต่ก็มีบางคนก็กินถึง 5 ลูกก็มี” (นางเจ๊ะบีเดาะ ดือราเซะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อดีตศร ศักดิ์สูง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 152 หมู่ 4 ตำบลตะปอเยาะ ยี่งอ จังหวัดนราธิวาส. เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2559.)

นอกเหนือจากการทำคลอดแล้ว โตะปีแดส่วนใหญ่ยังมีความสามารถพิเศษคือการบิบนวดควบคู่กับการใช้สมุนไพรในการรักษาโรค ส่วนใหญ่มักเป็นการนวดให้กับหญิงตั้งครรภ์และหลังคลอดโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับหญิงที่โตะปีแดไปทำคลอดให้เอง ซึ่งทุกคนมักได้รับการนวดบำบัด ดังคำบอกเล่าของรอปียะ มะนังชาเยา โตะปีแดในพื้นที่จังหวัดยะลา ว่า “คนท้องส่วนมากแล้วจะมาให้กะเยาะเป็นคนเล่นท้องให้ หลังคลอดก็เช่นกันก็จะให้กะเยาะเป็นคนนวดหลังท้องจนถึง 4-5 วันของการคลอด หญิงที่เคยคลอดบุตรแล้วเพราะตั้งครรภ์คนต่อไปก็มาให้กะเยาะช่วยจับท้องเล่น แต่ก็ไม่ได้ฝากท้องแล้ว” (รอปียะ มะนังชาเยา (ผู้ให้สัมภาษณ์). เปรมสิริ ชวนไชยสิทธิ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 19 หมู่ 1 ตำบลจะกะวี อำเภอรามัน จังหวัดยะลา. เมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2559.) ซึ่งการนวดบำบัดหลังคลอดนั้น หญิงส่วนใหญ่ก็นวดกันทุกคนเพราะเป็นธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติมา ขณะที่ โตะปีแดบางคนที่มีความสามารถในด้านการใช้สมุนไพร ก็มักจะนวดและใช้สมุนไพรไปพร้อมๆ กัน ดังคำบอกเล่าของรอปียะ มะนังชาเยา โตะปีแดในพื้นที่จังหวัดยะลา ว่า “หลังคลอดจะมีนวด 3 วัน นี่เป็นกฎที่ต้องทำ หลังจากนั้นก็ไม่ทำอะไร สมุนไพรก็ใช้ไปไม้ รากไม้ อย่างอื่นไม่กล้าให้ กลัวเมา บางครั้งกะ ไปนวดหลังคลอดถึง 3 ครั้งเพราะมันเป็นประเพณีของคนสมัยก่อนต้องนวดหลังคลอดถึง 3 ครั้งพร้อมกิน-ดื่ม ยาสมุนไพร” (รอปียะ มะนังชาเยา (ผู้ให้สัมภาษณ์). เปรมสิริ ชวนไชยสิทธิ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้าน

เลขที่ 19 หมู่ 1 ตำบลจะกระวี อำเภอรามัน จังหวัดยะลา. เมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2559.)

โตะปีแดยังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในประเพณีการเกิดของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ กล่าวคือ ตลอดช่วงของการตั้งครรภ์และหลังคลอดจะมีพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อของชาวมุสลิมซึ่งปฏิบัติ สืบทอดกันมาด้วยความเชื่อว่า จะทำให้คลอดง่ายและเกิดศิริมงคลต่อทารก เช่น พิธีแน่ง ซึ่งเป็นพิธีลูบไล้ครรภ์หญิงครรภ์แรก เพื่อให้คลอดง่าย และเกิดศิริมงคลต่อทารก ดังคำบอกเล่าของ มารินา ยามาปาแนน ผู้เคยใช้บริการจากโตะปีแด ว่า “เมื่อหญิงตั้งครรภ์ครบ 7 เดือนแล้วต้องกินยาฝากครรภ์กับโตะปีแดเพราะเป็นประเพณีทางศาสนาอิสลาม โตะปีแดช่วยจับว่าลูกในท้องเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายเพราะมือของโตะปีแดสัมผัสได้ด้วยของเขาเองโดยไม่ต้องอัลตราซาวด์แต่ชาวบ้านพูดเสียงเดียวกันว่าโตะปีแดจะทายถูก” (มารินา ยามาปาแนน (ผู้ให้สัมภาษณ์). เปรมสิริ ขวนไชยสิทธิ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 10 หมู่ 6 ตำบลตะปอยะ อำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส. เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2559.) ในการทำพิธีกรรมโตะปีแดส่วนใหญ่มักมีกระบวนการหรือขั้นตอนที่ไม่ต่างกันมากนัก โดยลำดับแรกๆ จะเน้นไปที่ลูกในครรภ์เป็นหลัก คือการให้คลอดออกมาโดยง่าย ดังคำบอกเล่าของรอปียะ มะนังซาया โตะปีแดในพื้นที่จังหวัดยะลาว่า “ช่วงแรกจะต้องให้หญิงตั้งครรภ์ 7 เดือนพร้อมสามีของเธอใส่ผ้าถุงนั่งบนเก้าอี้เพื่อรอให้โตะปีแดอาบน้ำให้ทั้ง 2 คน จะต้องผ่านการอาบน้ำของโตะปีแดหลังอาบเสร็จทั้ง 2 ก็ต้องกินข้าวเหนียวสีขาวกับเหลียงที่ละนิดและดื่มน้ำของโตะปีแดทำให้พิธีนี้โบราณเขาบอกว่าเพื่อให้ลูกในท้องรู้สึกผูกพันรักทั้งพ่อและแม่ความอบอุ่นของครอบครัว” (รอปียะ มะนังซาया (ผู้ให้สัมภาษณ์). เปรมสิริ ขวนไชยสิทธิ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 19 หมู่ 1 ตำบลจะกระวี อำเภอรามัน จังหวัดยะลา. เมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2559.) ส่วนขั้นตอนหลังคลอดโตะปีแด จะมีพิธีกรรมต่างๆ อีกประมาณ 45 วัน โดยโตะปีแดจะต้องอาบน้าบนร่างกายของหญิงตั้งครรภ์เพื่อหลีกเลี่ยงสิ่งสกปรกที่รวมถึงพวกภูตผีปีศาจ การอาบน้าในครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความสะอาดเพราะตามความเชื่อคือ เลือดของหญิงคลอดได้หมดแล้วจะต้องอาบน้ากับโตะปีแด โดยโตะปีแดก็จะอ่านคัมภีร์และเวทมนต์คาถาต่างๆ ตามความเชื่อของคนในอดีต โดยมีการเตรียมอุปกรณ์ในการทำพิธีคือ ผ้าใสร่ง 1 ผืน ที่ใหม่และไม่เคยใส่มาก่อน

กะละมัง 1 ใบ ใบมะพร้าว 3 ใบ ทำประดิษฐ์เป็นดอกไม้ เปลือกไม้ที่เป็นสมุนไพร เพื่อถนอมร่างกายเอาไว้แทนสบู่อาบน้ำ นอกจากนี้ก็มี ข้าวเหนียว 3 สี สีแดง สีขาว สีเหลือง หมากร 7 ลูก พร้อมใบ สีเขียว เงิน 100 บาท และเริ่มต้นการทำพิธีตาม ขั้นตอน ดังคำบอกเล่าของสตีฟพาตีเมาะ สะณี ผู้เคยใช้บริการจากโต๊ะบีแดว่า “เมื่อ ทำพิธีของคุณเสร็จโต๊ะบีแดก็จะทำพิธีของคุณแม่ลูกอ่อนโต๊ะบีแด เขาจะพาอุปกรณ์ ของเขามา เช่น ใบมะพร้าวเขาจะจัดสรรเป็นดอกไม้ 7 ดอก จากนั้นเขาจะใส่ในภาด สีส้มผสมกับน้ำเขาให้เรานั่งโต๊ะบีแดเป็นคนอาบให้เราโดยเขาจะอ่านคาถาของเขา ประมาณ 3 นาทีเขาก็จะนำของที่เขาจัดเมื่อสักครู่ เขาก็จะนำมาอาบบนตัวเรา จากหัวลงไปเท้า” (สตีฟพาตีเมาะ สะณี (ผู้ให้สัมภาษณ์). เปรมสิริ ชวนไชยสิทธิ์ (ผู้สัมภาษณ์). บ้านเลขที่ 6/2 หมู่ 1 ตำบลจะกะวะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา. เมื่อ วันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2559.) ในปัจจุบันพิธีกรรมดังกล่าว ก็ยังมีบทบาทในสังคม ชาวไทยมุสลิมโดยเฉพาะในชนบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในบางพื้นที่ แต่ ส่วนใหญ่ก็เริ่มลดน้อยถอยลง ทั้งมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบบางประการเพื่อให้เข้า กับสภาพสังคมในปัจจุบัน

การสืบสานภูมิปัญญาโต๊ะบีแด

ในสถานการณ์ปัจจุบัน ความนิยมในบริการของโต๊ะบีแดพื้นที่จังหวัดชายแดน ภาคใต้ได้ลดลงอย่างน่าเป็นห่วง อันเป็นผลมาจาก บุคคลที่ยังคงปฏิบัติหน้าที่เป็น โต๊ะบีแดนั้นก็เหลืออยู่ไม่มากนักมากนัก พร้อม ๆ กับความก้าวหน้าของการ สาธารณสุขสมัยใหม่ที่เข้าถึงเกือบทุกพื้นที่ของชนบททำให้หญิงมีครรภ์ ส่วนใหญ่ หันมาใช้บริการทำคลอดกับทางโรงพยาบาลและสถานบริการของรัฐเป็นหลัก ซึ่ง ทำให้วิถีโต๊ะบีแดได้รับผลกระทบเป็นอย่างยิ่ง การศึกษาแนวทางการการสืบสานภูมิ ปัญญาโต๊ะบีแดครั้งนี้จะอธิบายในประเด็นดังนี้

1. ปัจจัยที่มีผลต่อการสืบสานโต๊ะบีแด

ปัจจัยที่มีผลต่อการสืบสานโต๊ะบีแด เกิดจากเหตุผลสำคัญ คือการสูญหายของ ภูมิปัญญาที่เกิดจากการสิ้นสุดการทำงานในอาชีพ เนื่องจากโต๊ะบีแดส่วนใหญ่มีอายุ มาก บริการไม่สะดวก ขณะที่หลายคนก็ล้มหาย ตายจากโดยขาดผู้สืบทอด ใน ปัจจุบันจำนวนโต๊ะบีแดได้เริ่มลดลง เนื่องจากบางคนอายุมากขึ้น บางคนก็เสียชีวิต

ขณะที่การใช้บริการของหญิงตั้งครรภ์ก็เริ่มลดลง ทำโอกาสที่จะเกิดผดุงครรภ์โบราณขึ้นมาใหม่น้อยลงลงตามไปด้วย ดังคำบอกเล่าจากกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาว่า “บีแดมิน้อยลง ตายไปบ้าง แก่แล้ว ไม่มีคนสืบทอด ไม่มีคนเพิ่ม ลูกเขาก็ไม่เป็น ไม่มีแล้ว ส่วนมากเด็กสาว ๆ เดียวนี้เขาเรียนหนังสือเยอะ เขารู้ใช้ใหม่ เขาไม่เป็นปิตัน” (อัสหะมะ วาเลาะ นักวิชาการสาธารณสุข (ผู้ให้สัมภาษณ์). อติศร ศักดิ์สูง (ผู้สัมภาษณ์). ที่สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดยะลา. เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2559.) “พอนาน ๆ เข้า บางหมู่บ้านก็ไม่ค่อยมีโต๊ะบีแดแล้วส่วนใหญ่จะเสียชีวิต โดยโรคชราและไม่มีลูกหลานมาสืบทอด” (เจ๊ะมือเลาะ หะสะนิ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อติศร ศักดิ์สูง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 88 หมู่ 3 ตำบลตะปอเยาะ ยิงอ จังหวัดนราธิวาส. เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2559.) “คิดว่าไม่ยากทำคลอดแล้ว ลำบากเวลากลางคืน เช่น ลูก ๆ ก็ให้ทะเลเล็ก ทะเลน้อย เลี้ยงหลานไปวัน ๆ ดึกว่า” (เจ๊ะบีเดาะ ดือราเซะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อติศร ศักดิ์สูง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 152 หมู่ 4 ตำบลตะปอเยาะ ยิงอ จังหวัดนราธิวาส. เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2559.) นอกจากนี้บีแดหลายคนขาดหายาทสืบทอด เพราะไม่มีบุตรสาว ขณะที่บางคนไม่มีลูกหลานใกล้ชิดที่จะรับช่วงต่อ แม้บางคนจะมีลูกหลาน แต่ลูกเหล่านั้นก็ไม่สนใจ ดังคำบอกเล่าของโต๊ะบีแดที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ว่า “ยังไม่ว่าจะให้ใคร ลูกสาวยังเล็กอยู่เลยเพิ่ง 12 ปี เวลาทำคลอดไม่เคยตามไปช่วย แก่ไม่ไปหรอก” (เจ๊ะบีเดาะ ดือราเซะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อติศร ศักดิ์สูง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 152 หมู่ 4 ตำบลตะปอเยาะ ยิงอ จังหวัดนราธิวาส. เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2559.) “คนแทนที่ยังไม่มี มีลูกหลานจะเป็นหรือไม่ก็ไม่รู้ เมาะให้เขา ไม่ให้ได้ยังงัถ้าไม่ไหว” (รอปียะ มะนังชายา (ผู้ให้สัมภาษณ์). เปรมสิริ ขวณไชยสิทธิ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 19 หมู่ 1 ตำบลจะกะวะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา. เมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2559.) “ตอนนั้นไม่มีใครสืบต่อจากเมาะ ไม่มีลูกสาว มีลูกชาย 5 คน ไม่มีใครแทนมีคนเดียวตาม (ไปทำคลอด) เมาะไม่ไหว” (เจ๊ะบีเดาะ ดือราเซะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อติศร ศักดิ์สูง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 152 หมู่ 4 ตำบลตะปอเยาะ ยิงอ จังหวัดนราธิวาส. เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2559.)

ส่วนอีกปัจจัยที่มีผลต่อการลดลงของอาชีพโต๊ะบีแดคือ การนิยมใช้บริการจากสถานบริการของภาครัฐของหญิงตั้งครรภ์ กล่าวคือ ในสถานการณ์ปัจจุบันบริการระบบสาธารณสุขสมัยใหม่ ทั้งสถานอนามัย โรงพยาบาลรัฐขยายตัวมากขึ้น

ครอบคลุมเกือบทุกพื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทางการแพทย์ทำให้หญิงตั้งครรภ์ส่วนใหญ่นิยมใช้สถานบริการสาธารณสุขของรัฐมากขึ้น ดังคำบอกเล่าของ รอปียะ มะนังชายา ใต้บีแดในพื้นที่จังหวัดยะลาว่า “บีแดตอนนี้มีน้อยลงแล้ว ตอนมาอยู่ใหม่ๆ คนท้องเยอะ ทางมันก็ยาก ถนนไหนทางไม่ดี) ต้องมีบีแด พอทางดี(ถนนดีขึ้น) คนก็ไปที่อื่นมา้ยได้” “เมื่อก่อนมีบีแด 4 คน เดี่ยวตายหมดแล้ว มีใต้บีคนเดียวที่ทำ” (รอปียะ มะนังชายา (ผู้ให้สัมภาษณ์). เปรมสิริ ขวนไชยสิทธิ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 19 หมู่ 1 ตำบลจะกะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา. เมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2559.) นอกจากนี้เมื่อการสาธารณสุขสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทต่อหญิงตั้งครรภ์มากขึ้นทางสถานีอนามัยและโรงพยาบาลยังได้ห้ามทำคลอดกันเองแบบบารณเนื่องจากไม่ปลอดภัย ดังคำบอกเล่าของรอปียะ สะนิ ใต้บีแดในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ว่า “ทางโรงพยาบาลได้ออกกฎสั่งห้ามให้คนคลอดที่บ้าน ทางโรงพยาบาลให้มาส่งทำคลอดกับหมอที่โรงพยาบาล ทางโรงพยาบาลก็ได้ยึดอุปกรณ์ที่ทำคลอดนำส่งโรงพยาบาลหมอ ทำให้ไม่มีอุปกรณ์ทำคลอดแล้ว ฉะนั้นพอมีคนคลอดที่บ้านแต่ต้องรีบส่งโรงพยาบาลเพราะต้องไปติดสายสะดือที่บ้านไม่มีอุปกรณ์การแพทย์” (นางสาวรอปียะ สะนิ (ผู้ให้สัมภาษณ์). เปรมสิริ ขวนไชยสิทธิ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 100/1 หมู่ที่ 4 ตำบลสะก้า อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี . เมื่อวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2559.) ซึ่งกล่าวได้ว่า การขยายตัวของการสาธารณสุขสมัยใหม่มีอิทธิพลยิ่งต่อค่านิยมของผู้หญิงชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในหลายปีที่ผ่านมา และก็ทำให้บทบาทของใต้บีแดเริ่มลดน้อยถอยลงไปที่สุดในที่สุด

ท่ามกลางค่านิยมการคลอดกับใต้บีแดหรือผดุงครรภ์โบราณที่เริ่มลดลง สิ่งที่ตามมาอีกประการก็คือพิธีกรรมขณะตั้งครรภ์ หรือพิธีแนแน ก็ลดความเข้มข้นลงตามไปด้วย ดังคำบอกเล่าของผู้ที่เคยใช้บริการจากใต้บีแดว่า “พูดกันง่าย ๆ พิธีแนแน บางคนให้ 12 บาท บางคนให้ร้อยนึง บางคนให้สามร้อย ไม่มีอะไร ข้าวสารก็ไม่มี ไม่มีพิธีต้องอะไรสมัยนี้” “เดี๋ยวนี้ไม่เท่าไรแล้ว ทำแนแน จะทำก็ได้ไม่ทำก็ได้แล้วแต่..บางตนเมียท้องแรกไม่ได้ทำพิธีอะไร ทำแนแนไม่ครบ ชาวบ้านบางคนก็ไม่เชื่อถือเป็นเรื่องธรรมดาแล้ว” (มารินา ยามาแปแน (ผู้ให้สัมภาษณ์). เปรมสิริ ขวนไชยสิทธิ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 10 หมู่ 6 ตำบลตะปอเยาะ อำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส. เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2559.) นอกจากนี้ยังปรากฏว่า หญิง

ตั้งครรภ์บางคนก็ไม่ทำพิธีกรรมขณะตั้งครรภ์เพราะเห็นว่าจะทำหรือไม่ทำได้ ไม่
ได้เป็นสิ่งที่ต้องบังคับ ส่วนการดูแลตนเองหลังคลอด เช่น การอยู่ไฟหลังคลอดก็เช่น
กัน หญิงคลอดบุตรแล้วบางคนก็ไม่ปฏิบัติตามพิธีกรรมแต่เดิม เพราะรู้สึกไม่สะดวก
ในการใช้ชีวิตในสังคมยุคใหม่ ดังคำบอกเล่าของหญิงที่เคยใช้บริการจากโต๊ะบีแดว่า
“เดี๋ยวนี้ต่างกัน การอาบน้ำให้บนเตียงก็ไม่ทำแล้ว คลอดบางคนก็คลอดที่บ้าน ส่วนมาก
ชอบไปคลอดที่โรงพยาบาล” (เจ๊ะมือเลาะ หะสะนิ (ผู้ให้สัมภาษณ์), อติศร ศักดิ์สูง
(ผู้สัมภาษณ์), ที่บ้านเลขที่ 88 หมู่ 3 ตำบลตะปอเยาะ ยิงอ จังหวัดนราธิวาส, เมื่อ
วันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2559.)

ส่วนการใช้สมุนไพรในการรักษาโดยโต๊ะบีแดก็เช่นกัน ปัจจุบันลดลงไปมาก อีก
ทั้งไม่เป็นที่ยอมรับของผู้คนในชุมชนในหลายพื้นที่ ทั้งนี้เพราะการขยายของการ
สาธารณสุขสมัยใหม่ ที่เปรียบพร้อมด้วยเทคโนโลยีทางการแพทย์ ซึ่งสะดวกปลอดภัย
สร้างความมั่นใจ และสร้างค่านิยมใหม่ ๆ ให้กับผู้คนมากขึ้น (สุภารัตน์ ธีระวร, 2547
: 76) การหันมาใช้บริการจากสาธารณสุขสมัยใหม่ดังกล่าว จึงส่งผลกระทบต่อท
บาทโต๊ะบีแด เป็นอันมาก เพราะขาดผู้ใช้บริการ หรือลดน้อยถอยลงไปในที่ที่สุด
อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางสถานการณ์ปัจจุบันแม้ว่าจำนวนผู้ประกอบอาชีพโต๊ะบีแด
หรือผดุงครรภ์โบราณจะลดลงไปมาก แต่อาชีพโต๊ะบีแดก็ยังไม่ถึงกับสูญหายไปจาก
สังคมโดยสิ้นเชิง เพราะจากการศึกษามุมมองบางประการของโต๊ะบีแด หลายคนก็
ยังเชื่อกันว่า อาชีพนี้น่าจะยังคงดำเนินอยู่คู่กับสังคมท้องถิ่นต่อไป แต่อาจต้องม
ีการปรับเปลี่ยนบทบาท และรูปแบบการให้บริการใหม่ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตผู้คน
ในปัจจุบัน

2. แนวทางการสืบสานอาชีพโต๊ะบีแด

ประการหนึ่งก็คือ การส่งเสริมให้โต๊ะบีแดปรับบทบาทให้เข้ากับกับการ
สาธารณสุขสมัยใหม่ เพราะปัจจุบันการคลอดตามโรงพยาบาลได้รับความนิยมอย่าง
สูงจากหญิงตั้งครรภ์ ดังนั้นในปัจจุบันมีโต๊ะบีแดส่วนใหญ่จึงได้ปรับบทบาทของตน
ให้เข้ากับการสาธารณสุขแบบใหม่ เช่น เข้ารับการฝึกอบรมกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข
ในการทำคลอดที่โรงพยาบาล ดังคำบอกเล่าของเจ๊ะบีเดาะ ดือราเซะ โต๊ะบีแดใน
พื้นที่จังหวัดนราธิวาส ว่า “โต๊ะบีแด ที่รวมตัวที่โรงพยาบาลนราธิวาสมีหลายคน ไป
อบรมเกี่ยวกับการทำคลอดที่ถูกต้อง ตามหลักการของแพทย์และยังให้คู่มือของเด็ก
พร้อมกับให้อุปกรณ์ในการทำคลอดอีกด้วย...ทางอนามัยให้คนที่เป็โต๊ะบีแดทุก

คนที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสให้เข้าอบรมที่โรงพยาบาลนราธิวาสกันทุกคนในอำเภอยังมี 5 หมู่บ้าน ไต่ปีแดก็มี 5 คนแต่ละหมู่บ้านมี 1 คนของอำเภอยิงไป 5 คน” (เจ๊ะบีเคาะ ดือราเซะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อดีตศ คัดสูง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 152 หมู่ 4 ตำบลตะปอเยาะ อำเภอเยาะ จังหวัดนราธิวาส. เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2559.) ขณะที่ภาครัฐเองก็ได้มีการส่งเสริมบทบาทในรูปแบบใหม่ของไต่ปีแดอย่างต่อเนื่อง เช่น ทางสถานีอนามัย โรงพยาบาล ยังมีการปรับลักษณะการบริการให้เข้ากับสภาพสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นโดย พยายามชักจูงให้ ไต่ปีแดหรือผดุงครรภ์โบราณเข้ามามีส่วนร่วม เนื่องจากไต่ปีแดยังมีบทบาทสำคัญในพื้นที่อยู่มาก ดังคำบอกเล่าของนางสาวมิสยะ กาลอ พยาบาลวิชาชีพในพื้นที่จังหวัดยะลาว่า “ไต่ปีแดยังมีความจำเป็นต่อโรงพยาบาล เรายังต้องพึ่งพา เพื่อให้ไต่ปีแดช่วยเหลือส่วนหนึ่งในการนัดหลังคลอด ช่วยเหลือในการให้นมบุตร ถ้ามีปัญหาเกี่ยวกับน้ำนมไต่ปีแดก็ช่วยเพราะไต่ปีแดอยู่ใกล้กับชาวบ้านมากกว่าเรา” (มิสยะ กาลอ พยาบาลวิชาชีพ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อดีตศ คัดสูง (ผู้สัมภาษณ์). ที่โรงพยาบาลนราธิวาส อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส . เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2559.)

ในปัจจุบันสถานีอนามัยและโรงพยาบาลหลายแห่งจึงให้ความสำคัญต่อบทบาทไต่ปีแดค่อนข้างมาก เพราะทำให้หญิงตั้งครรภ์ที่มารับบริการ เกิดความรู้สึกว่าสอดคล้องกับประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่น ดังคำบอกเล่าของนางสาวนาดี ยะห์ หัสมา พยาบาลวิชาชีพในพื้นที่จังหวัดยะลา ว่า “ไต่ปีแดจะนัดหลังคลอดหลังจากกลับจากโรงพยาบาล นัดได้ 3 ครั้ง ทำพิธีกรรมต่าง ๆ ตามหลักศาสนาอิสลาม เช่น โกงนหัวเด็กหลังคลอด 7 วัน ทำพิธีเข้าสู่न्छกับไต่ปีแด ฯลฯ ทำกับไต่ปีแดได้ ส่วนคลอดที่บ้านห้ามทำ ช่วยนำส่งคนไข้มาโรงพยาบาลได้ทันเวลา ฝากคนไข้ให้น้ำนมหรือน้ำมนต์ของไต่ปีแดเพื่อคลอດง่ายขึ้น” (นาดียะห์ หัสมา พยาบาลวิชาชีพ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อดีตศ คัดสูง (ผู้สัมภาษณ์). ที่โรงพยาบาล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี. เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2559.) โรงพยาบาลและสถานีอนามัยหลายแห่งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงพยายามส่งเสริมความร่วมมือกันระหว่างโรงพยาบาลกับการบริการของไต่ปีแดถืออย่างต่อเนื่อง ซึ่งถือได้ว่าเป็นการดำรงบทบาทของไต่ปีแดเอาไว้อีกหนึ่งทางหนึ่ง อีกทั้งไม่สร้างปัญหาให้กับไต่ปีแดและชาวชุมชนแต่อย่างใด ดังคำบอกเล่าของซามิ๊ะ เจะเซง นักวิชาการสาธารณสุขในพื้นที่จังหวัดยะลา ว่า “ไม่เคยมีปัญหาเกี่ยวกับไต่ปีแด ไม่มีและไม่ค่อยมีปัญหาเพราะ

ไต่ะบีแด่ที่นี้มีน้ำใจ ใจดี ชอบช่วยเหลือผู้อื่นไม่ถือประโยชน์ส่วนตัว ถือประโยชน์ส่วนรวม ในระยะแรกๆ ของการอบรม ไต่ะบีแด่นั้น ชาวบ้านเห็นด้วยเพราะการช่วยเหลือชาวบ้าน ชาวบ้านต้องเห็นด้วย” (ซามีดี๊ะ เจะเซง นักวิชาการสาธารณสุข (ผู้ให้สัมภาษณ์). เปรมสิริ ชวนไชยสิทธิ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่สำนักงานสาธารณสุข อำเภอเมือง จังหวัดยะลา. เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2559.)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการปรับตัวของไต่ะบีแด่ให้เข้ากับการสาธารณสุขสมัยใหม่จะเป็นแนวทางหนึ่งในการดำรงอาชีพเอาไว้ แต่การปรับเปลี่ยนบทบาท และ ภูมิปัญญาให้สอดคล้องกับวิทยาการแบบใหม่ วิถีชีวิต ในสังคมยุคใหม่ ย่อมทำให้ ภูมิปัญญาดั้งเดิมถูกละเลยและอาจสูญหายไปในที่สุด ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญต่อการดำรงภูมิปัญญาดั้งเดิมเอาไว้ โดยการศึกษา ค้นคว้า และการวิจัยภูมิปัญญาดั้งเดิมของไต่ะบีแด่อย่างต่อเนื่อง หรือที่มีการรวบรวมไว้แล้วก็ควรนำศึกษา เพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งในฐานะที่เป็นมรดกของท้องถิ่น พร้อมๆ กับส่งเสริมให้ทุกคนเห็นคุณค่าร่วมกัน และอนุรักษ์ภูมิปัญญาดั้งเดิมของไต่ะบีแด่ไม่ให้สูญหาย โดยอาศัยความร่วมมือกันของทุกฝ่ายและสร้างความเข้าใจ มั่นใจแก่ประชาชน ถึงการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมเดิมและการปรับตัวสู่กระแสวัฒนธรรมใหม่ๆ อย่างเหมาะสม พร้อมๆ กับการเสริมสร้างฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาดั้งเดิมของไต่ะบีแด่ที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำใหม่ให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตในท้องถิ่นทั้งนี้เพื่อส่งเสริมพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรมและค่านิยมให้ชาวชุมชนอย่างยั่งยืน

บทสรุป

ไต่ะบีแด่เป็นอาชีพเกี่ยวกับหมอตำแยหรือผดุงครรภ์โบราณ ในสังคมวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิม ในสามจังหวัดชายแดนใต้ การเข้าสู่อาชีพไต่ะบีแด่นั้นจะเกิดขึ้นกับผู้หญิงที่มีความรู้ ความสามารถมีประสบการณ์ในการรักษาโรคต่างๆ โดยเฉพาะการดูแลหญิงมีครรภ์ การดูแลการคลอดจนถึงหลังคลอด ไต่ะบีแด่จึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในเชิงสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินบทบาทในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด ไต่ะบีแด่จึงได้รับการยกย่องจากผู้คนในชุมชนอย่างสูงอันส่งผลต่อสถานภาพทางสังคมที่สูงส่ง เป็นที่เคารพ เมื่อมีการ

เปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พร้อม ๆ กับการขยายตัวของสาธารณสุขสมัยใหม่ ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีและบทบาทของโต๊ะบีแดไม่น้อย เนื่องจากหญิงมีครรภ์หันมาใช้บริการสถานบริการของรัฐ ท่ามกลางการลดน้อยถอยลงในบทบาทโต๊ะบีแดที่น่าเป็นห่วงเนื่องจากการถดถอยในค่านิยมที่จะรับบริการจากโต๊ะบีแดด้วย อย่างไรก็ตามแม้ว่าปัจจุบันการปรับบทบาทเข้าสู่ระบบสาธารณสุขสมัยใหม่จะทำให้โต๊ะบีแดยังคงดำรงอยู่ แต่ก็มีส่วนทำให้โต๊ะบีแดสูญเสียอัตลักษณ์ สูญสิ้นภูมิปัญญาดั้งเดิมในบางประการ ท่ามกลางล้มหายของโต๊ะบีแด ด้วยข้อจำกัดด้านร่างกาย ทายาทและการพ่ายแพ้ต่อความแปรเปลี่ยนในโลกสมัยใหม่ อย่างค่อยเป็นค่อยไป

การดำรงอยู่ของโต๊ะบีแดจึงเป็นสิ่งที่สังคมท้องถิ่นควรให้ความสำคัญ เนื่องด้วยการสูญเสียของโต๊ะบีแดย่อมหมายถึงการสิ้นสุดของภูมิปัญญาที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ การเลือนหายในมรดกล้ำค่าของชุมชน จนอาจนำไปสู่การล่มสลายในวิถีคิด ชีวิตทางสังคมวัฒนธรรม อย่างมีอาจคาดการณ์ได้ การสืบสานวัฒนธรรมชุมชนผ่านการดำรงภูมิปัญญาโต๊ะบีแด ย่อมต้องกระทำอย่างเร่งด่วน ทั้งมีการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านขั้นตอนและรูปแบบที่มีประสิทธิภาพ ด้วยความร่วมมือจากตัวโต๊ะบีแด ผู้เห็นคุณค่าของโต๊ะบีแด ซึ่งย่อมหมายถึงชาวชุมชนที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาที่ควรรักษาพร้อม ๆ กับจิตสำนึก การเสียดสีของผู้นำชุมชนองค์กรที่เกี่ยวข้อง ภาคเอกชนที่เห็นประโยชน์ ภาครัฐโดยเฉพาะหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้นว่า หน่วยงานสาธารณสุข หน่วยงานด้านวัฒนธรรม ที่ควรร่วมมือกันในการอนุรักษ์ สร้างคุณค่าและพัฒนาให้อยู่คู่กับชุมชน ท้องถิ่นและประเทศอย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ขวัญชัย เกิดบางบอน. (2542). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ของผดุงครรภ์โบราณชาวมุสลิมในงานอนามัยแม่และเด็ก : กรณีศึกษาหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดระนอง. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.

ดารณี อ่อนชมจันทร์. (2557). ผดุงครรภ์โบราณกับการดูแลแม่และเด็กชาวไทยมุสลิม
 ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้, **วารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์
 ทางเลือก**. 1(1), 9-15.

ดารณี อ่อนชมจันทร์. (2550). องค์ความรู้การนวดก่อนคลอด หลังคลอดและนวด
 กระตุ้นน้ำนมของไต่ะบีแด (หมอตำแยชาวไทยมุสลิม) ใน 3 จังหวัดชายแดน
 ภาคใต้, **วารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก**. 5(2), 47.

โรงพยาบาลยะรังและเครือข่ายบริการสุขภาพอำเภอยะรัง. (2554). **องค์ความรู้
 ภูมิปัญญาไต่ะบีแด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี**. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
 กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

สมเกียรติ ดาราเย็น. (2554). **การอนุรักษ์ประเพณีรำผีบมอญของชุมชนชาวมอญ
 ตำบลนครชุมน์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี** (การค้นคว้าอิสระปริญญา
 มหาบัณฑิต). ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุดารัตน์ ธวัชวร. (2547) **บทบาทผดุงครรภ์โบราณใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้**
 (รายงานผลการวิจัย). ยะลา : ศูนย์อนามัยที่ 12.

สุธน พรบัณฑิตปัทมา. (2550). **ภูมิปัญญาพื้นบ้านทางการแพทย์ของหมอตำแย
 มุสลิม (ไต่ะบีแด) ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย**. นนทบุรี:
 กรมการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก.

อนันต์ สู่ไถมานและคณะ. (2535). **ความรู้ความคิดเห็นและพฤติกรรมด้านการ
 ฝากครรภ์ของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในระดับตำบลผดุงครรภ์โบราณและ
 มารดาในจังหวัดชายแดนภาคใต้** (รายงานผลการวิจัย).

กระทรวงสาธารณสุข : ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพเขต 12 ยะลา.

บุคลากรกรม

นางเจ๊ะบีเดาะ ดีอรอาเซะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อติศร ศักดิ์สูง (ผู้สัมภาษณ์).

ที่บ้านเลขที่ 152 หมู่ 4 ตำบลตะปอเยาะ อำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส.

เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ.2559.

- นางเจี๊ยะมือเลาะ หะสะนิ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อติศร ศักดิ์สูง (ผู้สัมภาษณ์).
ที่บ้านเลขที่ 88 หมู่ 3 ตำบลตะปอเยาะ อำเภออิงอ จังหวัดนราธิวาส.
เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ.2559.
- นางขามิตะ เจะเซง นักวิชาการสาธารณสุข (ผู้ให้สัมภาษณ์). เปรมสิริ ขวนไชยสิทธิ์
(ผู้สัมภาษณ์). ที่สำนักงานสาธารณสุข อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ.2559.
- นางสาวนาดียะห์ หัสมา พยาบาลวิชาชีพ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อติศร ศักดิ์สูง
(ผู้สัมภาษณ์). ที่โรงพยาบาลศูนย์ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี.
เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ.2559.
- นางสาวมารีนา ยามาแปแน (ผู้ให้สัมภาษณ์). เปรมสิริ ขวนไชยสิทธิ์ (ผู้สัมภาษณ์).
ที่บ้านเลขที่ 10 หมู่ 6 ตำบลตะปอเยาะ อำเภออิงอ จังหวัดนราธิวาส.
เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ.2559.
- นางสาวมิสยะ กาลอ พยาบาลวิชาชีพ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อติศร ศักดิ์สูง (ผู้สัมภาษณ์).
ที่โรงพยาบาลนราธิวาส อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส.
เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ.2559.
- นางสาวรอกีเยาะ สะนิ (ผู้ให้สัมภาษณ์). เปรมสิริ ขวนไชยสิทธิ์ (ผู้สัมภาษณ์).
ที่บ้านเลขที่ 100/1 หมู่ที่ 4 ตำบล สะก้า อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี.
เมื่อวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ.2559.
- นางสาวรอกีเยาะ มะนังชายา (ผู้ให้สัมภาษณ์). เปรมสิริ ขวนไชยสิทธิ์ (ผู้สัมภาษณ์).
ที่บ้านเลขที่ 19 หมู่ 1 ตำบลจะกะวะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา.
เมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ.2559.
- นางสาวอัสหะมะ วาเลาะ นักวิชาการสาธารณสุข (ผู้ให้สัมภาษณ์). อติศร ศักดิ์สูง
(ผู้สัมภาษณ์). ที่สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดยะลา.
เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ.2559.
- นางสีดีพาตีเมาะ สะนิ (ผู้ให้สัมภาษณ์). เปรมสิริ ขวนไชยสิทธิ์ (ผู้สัมภาษณ์).
บ้านเลขที่ 6/2 หมู่ 1 ตำบลจะกะวะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา.
เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ.2559.

